

tonsa alettuaan käyttää LSD:tä San Franciscossa 60-luvun puolivälissä. Vietti yli vuoden Hell's Angels -moottoripyöräjengin mukana. Sai läpimurtonsa heistä kirjoittamallaan kirjalla.

Löysi tyylinsä vuonna 69 kirjoittaessaan Kentucky Derbystä *Seanlan's Monthly* -lehdelle. Sulkeutuneena hotellihuoneeseen päiväkausiksi ajatteli uransa olevan lopussa, alkoi epätoivoissaan lähettää lehdelle muistilehtiönsä sivuja sellaisenaan; näin syntyi Thompsonin mukaan gonzo-journalismi, journalismi jossa kirjoittajan räjähdyksipisteessä oleva ego on etualalla. Vuonna 70 *Aspen Freak Power Uprising* -liikkeen sheriffiehokkaana vähällä tulla valituksi. Gonzon pääkanavaksi tuli *Rolling Stone* -lehti, ja parissa vuodessa tyyli kehittyi äärimmillen Las Vegas -kirjassa. Hänen seuraavaa kirjaansa, kuvausta vuoden 72 vaalikampanjasta, ylistettiin ehkä parhaaksi kuvaukseksi aiheestaan. Poliittisen mädännäisyyden paljastajana Thompson ennakoii Watergaten herättämiä reaktioita. Hänestä tuli kulttuurisankari ja suosittu puhuja yliopistoilla. Omaksui nimityksen "Doctor of Gonzo Journalism".

Nixonin väistyessä höyry alkoi kadota Thompsonista. *Rolling Stone* lähetti hänet Saigoniin 75, pari kuukautta ennen lopullista romahdusta. Toimittaja, joka luonnehti tilannetta sanoilla "a genuine roaring high", ei saanut aikaan muuta kuin joukon sähköitä, joissa pyysi lisää varoja ennestäänkin valtaviin kuluihinsa. Paremmen puutteessa lehti painoi nuo sähköet. Thompsonin palatessa evakuointihelikopterilla hän ei ollut suinkaan viimeisten joukossa. Hänen artikkeliensa ilmestymistiheys väheni, ja hän vetäytyi maatilalleen Owl Farmille 20 km:n päähän Aspenin kaupungista. Ilmoitti olevansa lopettelemassa gonzoa ja alkavansa valmistella romaaneja ja elokuvakäsikirjoituksia.

BBC:n dokumenttielokuvassa *Fear and Loathing: On the Road to Hollywood* (1980, pit. 50 min.), joka on kertomus piirtäjä Ralph Steadmanin matkasta tapaamaan Thompsonia, Thompson sanoo olevansa maineensa vanki, ivaa avoimesti omaa imageaan, korostaa toistuvasti tavoitteenaan olevan ansaita mahdollisimman paljon rahaa sekä toteaa välttämättömäksi löytää uusi identiteetti.

Thompsonin elämään perustuva näytelmäelokuva *Where the Buffalo Roam* (1980, pääos. Bill Murray) katosi ohjelmistosta nopeasti ensi-iltansa jälkeen herättämättä yleisön tai arvostelijoiden huomiota.

Thompsonin toimintaa käsitellään laajasti Robert Sam Ansonin kirjassa *Gone Crazy and Back Again: "Inside Story" of Rolling Stone* (1980).

Lähteitä

Contemporary Authors.
Contemporary Literary Criticism,
New York Times 14.10.79 (Thompsonin haastattelu).
New York Times 23.11.80 (Thompson-dokumentin arvostelu).

Hirviöitä vai vapauttajia?

SCHILLER, Herbert I. *Who Knows: Information in the Age of the Fortune 500*. Norwood, New Jersey, Ablex Publishing Corporation, 1981.

Katsonme, "että informaation prosessointi ja kommunikaatioteknologia eivät ole elektronisia hirviöitä, jotka pyrkivät dominoimaan yhteiskuntaamme. Päinvastoin, ne lisäävät inhimillistä panosta yhteiskunnassa. ...[Niiden] todellinen merkitys näyttää olevan siinä...että yhteiskunnan organisoitumistapa muuttuu ratkaisevasti. Tämä avaa uusia horisontteja meille kaikille, taloudellisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti".¹

Tämä japanilaisen professori Unon kaunis tulleisuusennäkö on tyypillinen niille "informaatioyhteiskunnan", "informaatioaikakauden" ja "jätkiteollisen yhteiskunnan" kaupпамiehille, jotka ovat valmistaneet meitä todelliseen "moderniin yhteiskuntaan". Modernissa yhteiskunnassa, jo olemassa olevassa, mutta erityisesti tulevassa informaation lisääntyminen ja sen tehokkaamman prosessoinnin mahdollistama teknologia ovat avaimia kaikenlaisten yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi, inhimillisen panoksen lisäämiseksi ja yhteiskunnallisten ristiriitojen (kuten työn ja pääoman) poistamiseksi.

Näissä skenaarioissa tietokoneista ja informaatiojärjestelmistä on tullut yhteiskunnan *muutosresurssi* ja informaatiosta *strateginen resurssi*, niin kuin olivat raaka-aineet agrariyhteiskunnissa ja pääoma teollisuusyhteiskunnissa. - Tällaiset ovat ilmeisesti myös suomalaisen informaatioyhteiskunnan muutosvoimat, mikäli noin vuosi sitten mietintönsä jättänyttä teknologiakomiteaa on uskominen. Komitea toteaa: "tiedosta on tullut muutoksen perusta, muutosta ohjaava voima ja tuotannon tekijä samalla lailla, kuin työ ja pääoma olivat teollisessa vaiheessa"².

Informaatioyhteiskunnan nimeen vannovat haavevat perustelunsa mm. seuraavista - täysin reaalisista - kehitysprosesseista: tiedon määrän kiihtyvä kasvu, informaatioteknologian nopea

kehitys, informaatioteollisuuden investointien kasvu, informaatiotuotantoon ja -käsittelyyn liittyvissä ammateissa toimivien määrän absoluuttinen ja suhteellinen kasvu, jne.³ Eivätkä tiedon digitalisointi, informaatiotuotannon ja -käsittelyn tietokoneistaminen, mikroprosessorien ja satelliittiteknologian sovellutukset, globaalit tietokonepohjaiset informaatiojärjestelmät, videotekniikka enää aikoihin ole olleet pelkkiä utopioita.

Schillerin uusin kirja ei ole varsinaisesti "informaatioyhteiskunnan teesien" pätevyyskoetelua. Se ei anna suoraa vastausta kysymykseen: merkitseekö "informaatioyhteiskunta" yksilön tiedollisen autonomian kasvua, vai onko "informaatioyhteiskunnasta" tulossa ihmistä hallitseva elektroninen hirviö? Näitä ja muitakin kysymyksiä Schillerin kirja kuitenkin herättää, se pakottaa miettimään, onko Unojen ja kumppaneiden lupauksissa mitään perää.

Schiller hyväksyy "informaatioyhteiskuntalaisten" näkemyksen tiedon ja informaatioteknologian strategisen merkityksen kasvusta; itse asiassa hänen kirjansa vahvistaa näkemyksen pätevyyttä. Mutta ennen kaikkea kirjan konkreettinen analyysi paljastaa, *kenelle* ja *mille* tiedolla on strategista merkitystä; Schillerin mukaan nykyisille yhteiskunta- ja taloussuhteille.

Vaikka kirjan fokuksessa onkin *amerikkalainen* "informaatioyhteiskunta" ja sen dominoiva globaalinen - "informaatioaikakausi", uskon kirjalla olevan relevanssia myös muiden informaatioyhteiskuntien kannalta.

Schillerin näkökulma ei ole ainoastaan "kuka tietää", vaan myös "kuka päättää" -näkökulma (s. xvi). Hän analysoi "elektronisen tietoteollisuuden rakennetta ja toimintaa koko (yhdysvaltalaisen) systeemin kontekstissa: miten se (tietoteollisuus) on organisoitu; kuka sitä ohjaa; millaisilla säännöillä se pelaa; ja miten se edesauttaa ja joskus suoraan vaikuttaa koko talouden käyttäytymiseen" (s. xvii).

Globaali perspektiivi

Schillerin kuvaamasta globaalista "informaatioaikakaudesta" erottuvat mm. seuraavat piirteet:

- informaatioteollisuus on jo tällä hetkellä neljänneksi suurin teollisuuden ala energia-, auto- ja kemiallisen teollisuuden jälkeen,
- yhdysvaltalaisen elektronisen informaatioteollisuuden toimiala on maailmanlaajuinen, jossa sillä on kiistämätön ylivalta, vaikka länsi-eurooppalainen ja japanilainen teollisuus pyrkivätkin asettamaan ylivalan jatkuvasti kyseenalaiseksi,

- elektroninen informaatioteknologia ja kehitetyt informaatiojärjestelmät mahdollistavat yhä tehokkaammin yhdysvaltalaisten intressien (taloudellisten, poliittisten ja sotilaallisten) edistämisen maailmanlaajuisesti.

Schiller väittää, että jo tällä hetkellä informaatioteollisuudella on erittäin keskeinen merkitys niin valtioiden sisäisissä kuin niiden välisissäkin valtasuhteissa (s. 7). Uudet elektroniset tiedon tuotanto-, käsittely-, välitys- ja käyttöteknologiat nykyisissä omistus- ja kontrollisuhteissa ovat omiaan "lisäämään yhteiskunnallista eriarvoisuutta kansallisesti ja kansainvälisesti" (s. 18).

Informaatioteknologia palvelee ylikansallista korporatiivista systeemiä kahdella tavalla: integroimalla systeemin yhä tehokkaammin ja syventämällä "perifeerisen" maailman riippuvuutta laitteistoista, ohjelmistoista ja koulutuksesta, joita olemassa oleva järjestelmä tarjoaa (s. 16). Schiller ei siis usko, että nykyisen "maailmanjärjestyksen" ehdoilla tapahtuva informaatioteknologian soveltaminen olisi omiaan edistämään erityisesti kehitysmaiden ajamaa uuden talous- ja informaatiojärjestyksen luomista. Kysymys on täysin päinvastaisesta kehityksestä. Samanlaiseen johtopäätökseen ovat tulleet myös Pavlic ja Hamelink⁴ vasta ilmestyneessä uuden kansainvälisen talous- ja tiedotusjärjestyksen suhteita koskevassa tutkimuksessaan. Tänä informaatioaikakautena kehitysmailta puuttuva kapasiteetti koota, prosessoida ja soveltaa tietoa omiin tarpeisiinsa yksinkertaisesti heikentää niiden asemaa "kansainvälisessä työnjaossa ja maailmanmarkkinoilla" - ja johtaa samalla niiden kansallisen suvereniteetin yhä suurempaan kompromentointiin.

Schillerin kirja antaa ainekset luonnehtia "informaatioaikakautta" vielä yhdestä näkökul-

masta: "Ylikansallisen korporatiivisen systeemin keskushermostojärjestelmän" (s. 101) muodostavat ns. yli kansallisten rajojen kulkevat tietovirrat (transborder data flow eli TDF). Globaalista reaaliaikaisuudesta on tullut yli-kansallisille yrityksille toiminnan elinehto.

TDF:stä on viime vuosien aikana kehittynyt varsinainen informaatiopoliittinen kuuma peruna, jossa joukkotiedotuksen alueelta tuttu "viestinnän vapaan virran" oppi (free flow of information) törmää mm. kansallisen suvereniteetin periaatteeseen.

Mielenkiintoista tässä informaatiopoliittisessa sodassa on se, että rintamalinjat ovat käyneet läpi uusjaon. Länsi-Euroopasta on tullut se "kolmas maailma", joka syyttää Yhdysvaltoja "imperialismista" Euroopan parlamentin presidentin suulla, joka vetoaa juuri siihen samaan kansalliseen suvereniteettiin, mitä varsinainen kolmas maailma joukkotiedotussodassa on korostanut, ja mihin USA ja Länsi-Eurooppa yhdessä ovat vastanneet vapauden ylistyksellään⁵.

Keskittymistä, privatisoitumista...

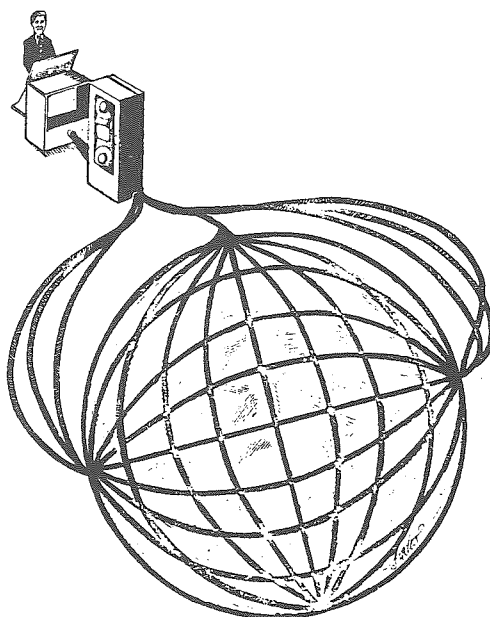
Schillerin informaatioyhteiskunnasta löytyy keskittymistä, informaation kaupallistumisesta seuraavaa informaation privatisoitumista, ja mielenkiintoisia ristiriitoja.

Ei ole ehkä kovin yllättävää, että Schiller löytää samat keskittymistrendit kaikilla informaatioteollisuuden infrastruktuurin tasoilla: tietokoneteollisuudessa, ohjelmistotuotannossa (software eli tietokone-ohjelmat, tietokannat) ja välityksessä (julkiset ja yksityiset tietoverkostot). Sekään ei ehkä ole yllättävää, että teknologian valmistajat (kuten IBM) ovat integroituneet myös software-tuotantoon eli niiden tietokantojen tuottamiseen, joiden varassa mitä erilaisimmat yksityiset ja julkiset instituutiot toimivat. Sekään ei ehkä ole yllättävää, että suurimmasta osasta maailman taloudellista informaatiota sisältävistä tietokannoista vastaavat kolmen anglo-amerikkalaisen suuryrityksen (Chase Manhattan Bank, Reuters ja Associated Press) tytäryhtiöt (s. 35). - Mutta triviaalina näiden dokumentoimista tuskin

voidaan pitää.

Triviaali ei ole myöskään Schillerin "vastakysymys": Millaiset ovat kansalaisten mahdollisuudet vaikuttaa/osallistua yhteiskunnan "kollektiivisen muistin" (s. 34) tuotantoon, kuinka kollektiiviseksi ja minkälaiseksi tuo muisti muotoutuu?

Mitä sitten Schiller tarkoittaa informaation kaupallistumisesta seuraavalla informaation privatisoitumisella? Yksinkertaisesti, että myös ns. julkisen sektorin/sfäärin informaatiotoimintot on jo imetty kaupallisille informaatiomarkkinoille. Ja kun "julkinenkin valta alkaa operoida informaation tuotannossa ja jakelussa kaupallisilla kriteereillä, sosiaaliset näkökohdat informaation tuotannossa ja käytössä alkavat hävitä koko yhteiskunnan mitassa" (s. 61). Ky-

symyksessä on siis perinteisesti julkisin varoin järjestettyjen informaatiopalvelujen muuttuminen kappalehinnoitelluiksi kauppatavaroiksi. Esimerkkinä Schiller mainitsee mm. kirjastolaitoksen piirissä tapahtuvan kehityksen.

Elektronisen joukkotiedotuksen alueellahan me olemme parhaillaan todistamassa aivan vastaavaa kehitystä videoineen, kaapelitelevision sovellutuksineen... . Maksat vain niistä ohjelmista, jotka haluat nähdä ja joihin sinulla on varaa. Tietysti jos sinulla ei ole varaa, niin

et katsokaan. Tällaista kappalehinnoiteltua televisio-ohjelmien välitysmuotoa (pay-tv eli mak-su-tv) on meilläkin voimallisesti kehittämässä jo toiminnassa oleva kaupallinen kaapelitelevisioyhtiö, Helsinki-TV⁶.

Imago-ongelmat

Ei ole mitenkään yhdysvaltalaisesti erityinen ilmiö, että joukkotiedotusta harjoittavat yritykset saattavat joutua napit vastakkain muiden yritysten kanssa kertoessaan ei-aina-niin-toivottavista yritysten toiminnan puolista. (Yritys sanan voi tässä käsittää melko laveasti.) Yhteisistä rahankeruu-intresseistä huolimatta yritysten välille voi siis syntyä "neat paradox" (s. 83) kuten Schiller asian ilmaisee. Joukkotiedotusorganisaatiot ovat yrityksille jatkuva epävarmuustekijä. Miten sitten käsitellä tätä joukkotiedotuksen "suhteellisen itseenäisyyden" ongelmaa?

Schillerin mukaan uusi informaatioteknologia (erityisesti videokasetit ja -levyt, kaapelitelevisiojärjestelmät, suoraan vastaanottimiin lähetettävät satelliitit) on tulossa apuun. On kehittymässä aivan uusi tilanne. Uutta informaatioteknologiaa hyväksikäyttämällä suuryritykset voivat elektronisesti julkaista omat näkökulmansa ja välittää ne *suoraan* kansallisille ja globaalisille yleisöille.

Schiller kysyykin, "mistä löytävät itsensä riippumattomat journalistit ja riippumaton journalismi, mistä löytää yleisö muuta informaatiota kuin mitä suuryritykset ovat halukkaita julkaisemaan?" (s. 95). Nämä ovat Schillerin mukaan "unohdettuja ongelmia, mutta peruskysymyksiä siinä, mitä juhlallisesti kutsutaan 'informaatioaikakaudeksi'" (s. 95).

* * *

Schillerin kirjan näkökulmaa voisi kritikoida sen yksipuolisuudesta tai kapeudesta: kirjassa ei juurikaan keskustella "informaatioaikakauden" mahdollisista "sivilisoivista" tai "emansipatorisista" - kuten nykyään on tapana sanoa - tendensseistä. Olkoon tämä siis yksi kirjan hei-

koista lenkeistä. Ei Schiller myöskään pysähdy informaatio-käsitteen kohdalla syvällisiin filosofisluontoisiin pohdintoihin. Kuinka pieleen hän tämän vuoksi on "informaatioaikakauden" analyysissään joutunut, jätän alan asiantuntijoiden arvioitavaksi.

Kirja on kuitenkin mielestäni tärkeää ja osuvaa analyysiä myötävaikutuksellamme ja suostuksellamme tapahtuvista "informaatioaikakauden" kehitysprosesseista. Ne, jotka katsovat, että Schiller piirtää "informaatioyhteiskunnan" kuvaa liian synkillä väreillä, voivat lohduttaa itseään Unojen ja kumppaneiden lupauksilla. Vaikka pa tällä: "Interacting with a computer can be a far richer experience than interacting with another human being".⁷

Leena Paldán

Viitteet

¹ UNO, Kimio. Preparing for the New Era in Communications: A Japanese Perspective. Teoksessa HAIGH, R.W. & GERBNER, G. & BYRNE, R.B. (eds.), *Communications in the Twenty-First Century*. New York, John Wiley & Sons, 1981, s. 178-179.

² KOMITEANMIETINTÖ 1980: 55, Teknologiakomitean mietintö. Helsinki, 1980, s. 60.

³ Ks. HAMELINK, Cees. *The Third World in the Information Age*. The Hague, Institute of Social Studies, 1981, s. 11-13.

⁴ PAVLIC, Breda & Hamelink, Cees. *Interrelationship between the New International Economic Order and a New International/World Information-Communication Order*. Ljubljana, Research Centre for Co-operation with Developing Countries, s. 81-148.

⁵ Mielenkiintoisen analyysin TDF:n ympärillä käytävästä "sodasta" esittää Jörg Becker. Ks. BECKER, Jörg. Euro-American Conflicts in the Sphere of Transborder Data Flow (TDF). *Paper prepared for delivery at the Conference on "Culture and Communication"*. Philadelphia, Temple University, 9.-11.4.1981.

⁶ HTV:n toimitusjohtaja Heikki Sarasteen mukaan. Ks. SUOMEN KVALEHTI, nro 14, s. 36.

⁷ Ks. MUNRO, Richard J. Up with the New - And the Old. Teoksessa HAIGH, R.W. & GERBNER, G. & BYRNE, R.B., emt., s. 39.